

УДК 811.111=161.2'1

О. С. Дьолог

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Роль англіцизмів у сучасній українській економічній лексиці: Щодо проблем термінологічного запозичення

Дьолог О.С. Роль англіцизмів у сучасній українській економічній лексиці: Щодо проблем термінологічного запозичення.

У статті з'ясовуються проблеми запозичення в сучасній українській термінологічній лексиці. Визначається місце англіцизмів у сучасній українській економічній термінології. Розглядаються процеси входження в мову іноземної лексики та особливості її вживання. З'ясовуються причини існування синонімічних пар економічних термінів (українське слово і англіцизм). Наводяться приклади поступової адаптації запозичених економічних термінів. Зазначається, що на сучасному етапі українська економічна термінологія як частина загальноукраїнської терміносистеми відповідає вимогам міжнародних стандартів та світової наукової традиції.

Ключові слова: термінологія, запозичення, економічна лексика, економічний термін, професіоналізм, англіцизм.

Дьолог О.С. Роль англицизмов в современной экономической лексике: К проблемам терминологического заимствования.

В статье исследуются проблемы заимствования в современной украинской терминологической лексике. Определяется место англицизмов в современной украинской экономической терминологии. Рассматриваются процессы вхождения в язык иностранной лексики и особенности ее употребления. Определяются причины существования синонимических пар экономических терминов (украинское слово и англицизм). Приводятся примеры постепенной адаптации заимствованных экономических терминов. Утверждается, что на современном этапе украинская экономическая терминология как часть общукраинской терминотомии отвечает требованиям международных стандартов и мировой научной традиции.

Ключевые слова: терминология, заимствования, экономическая лексика, экономический термин, профессионализм, англицизм.

Doloh O.S. The role of anglicisms in modern Ukrainian economic vocabulary. To the question about of the terminology borrowing.

In this article the problems of borrowing are probed in the modern Ukrainian terminology vocabulary. The role of Anglicism is determined in modern Ukrainian economic terminology. The processes of included in the language of foreign vocabulary and feature of its use are examined. Will be found out the reasons of existence of synonymics pairs of economical terms. Will be noten that modern Ukrainian economical terminology as a part of Ukranian terminology is corresponding with rules of international standarts and world scientific tradition.

Key words: terminology, borrowing, economic vocabulary, economical term, professional lexical, anglicism.

Сучасна економічна термінологія привертає увагу широкого загалу – від пересічного громадянина, що кожного дня отримує певну кількість інформації економічного змісту, до фахівця, професійно пов'язано з цією терміносистемою.

Економічними термінами звичайно називають слова та словосполучення, що функціонують в економічній сфері і утворюють поняття економіки як науки. Сучасне життя вимагає певної обізнаності кожної пересічної людини в окремих економічних категоріях. Ось чому економічна термінологія може розглядатися (і розглядається) у сучасній лінгвістиці не тільки як маркована мова, але і як складова загальної української лексики.

Питання термінознавства не раз ставали об'єктом наукового дослідження (роботи Г.О. Винокура, О.О. Реформатського, Д.С. Лотте, О.С. Ахманової, Т.С. Канделакі, П.Й. Горещького тощо). Різні аспекти походження, розвитку та функціонування термінології представлені у працях Т.І. Панько, Л.М. Полюги, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк, Л.О. Симоненко, О.О. Тараненка, Б.П. Михайлишина та інших мовознавців.

Необхідність детального вивчення української термінолексики зумовлюється тим, що, по-перше, сучасна вітчизняна термінологія є ще не досить глибоко досліджена, по-друге, існує потреба багатоаспектного аналізу всіх складників лексичної системи української мови, дослідження особливостей їх структури, взаємозв'язків та функціонування.

На сучасному етапі розвитку української мови, коли її лексична система перебуває під інтенсивним чужомовним впливом, актуальною є потреба в комплексних дослідженнях численних новітніх англіцизмів. Ось чому мета даної розвідки полягає в аналізі джерел походження сучасної української економічної термінології.

Зазначена мета передбачає розв'язання таких задач:

- з'ясування проблеми запозичення в сучасній українській термінологічній лексиці;
- визначення місця термінів-інтернаціоналізмів, запозичених з англійської мови, у сучасній українській економічній термінології;
- дослідження особливості функціонування економічних термінів-англіцизмів у сучасній українській мові.

Іншомовна термінологічна лексика є незамінним засобом лаконічного і точного передавання інформації у текстах, що призначені для вузьких спеціалістів, але може виявитись нездоланною перешкодою для розуміння науково-популярного тексту непідготовленим читачем.

За умов запозичення ідей, теорій і понять зарубіжної науки вибір варіанту перекладу термінів – ключових слів тексту, основних понять наукового дослідження – також стає ключовою подією. Питання перекладу термінології, а також питання, що стосуються причин і наслідків запозичень термінів, складають актуальну проблему дослідження метамови сучасної науки.

Система економічних понять в українській мові, що є об'єктом нашого дослідження, пройшла довгий шлях розвитку, але процес творення понять у ній відзначався певною стихійністю. Такий перебіг подій зумовлювався рядом як лінгвістичних (розвиток мови, міжмовні процеси, зникнення певних понять – і відповідно перехід економічних термінів до розряду історизмів, архаїзмів, поява нових понять – і відповідно неологізмів), так і екстралінгвальних чинників (розвиток економіки, вплив терміносистеми мови тієї країни, з якою співпрацювала Україна – німецької мови на початку ХХ ст. або англійської на його кінець, перехід від однієї системи господарювання до іншої тощо).

Дослідження проблеми в лексиці та специфіки термінологічного запозичення представило всю складність процесу її становлення і, зокрема, виявило два джерела складання терміносистеми:

- 1) запозичення готових термінів;
- 2) утворення нових термінів із матеріалу власної мови.

Ці шляхи властиві для поповнення словника в цілому, але особливо чітко вони виявляються у поповненні термінології, де, по-перше, значною є роль запозиченої лексики, по-друге, чіткіше проявляються процеси термінотворення, оскільки вони носять більш системний і цілеспрямований характер.

У лінгвістичній літературі існують різні точки зору на питання про причини мовних змін. Одні науковці перебільшують роль екстралінгвістичних чинників, вважаючи, що всі зміни в мові обумовлені лише ними (і в першу чергу – умовами існування того суспільства, у якому існує мова). Інші науковці повністю заперечують вплив зовнішніх факторів, вважаючи, що будь-які зміни мови спричинені виключно внутрішніми причинами.

Переважає більшість сучасних мовознавців за основу бере тезу про двобічну залежність еволюції мови від зовнішніх і внутрішніх чинників. При цьому береться до уваги, що повний опис мовної системи неможливий без урахування взаємодії екстралінгвістичних та інтралінгвістичних причин. [1: 96]

Розвиток окремих галузей науки відбувається нерівномірно, ось чому формування тієї чи іншої термінологічної системи визначається і особливостями розвитку даної наукової галузі. Кожна із наукових дисциплін має власний первинний момент, від якого веде свою історію її термінологічна мова. Велике значення при цьому мають запозичення. Вплив інших мов можна розглядати з точки зору того, яка саме мова впливає на досліджувану мову і яким є відповідний соціальний стан обох мов. При цьому слід звернути увагу, які саме форми приймає мовне контактування і чи залежить воно від мов, що взаємодіють. У такому розумінні вплив однієї лінгвістичної системи на іншу можна розглядати як інтралінгвістичний процес.

Розв'язання питань, пов'язаних із впливом різних мов одна на іншу, має як теоретичне, так і практичне значення. У лінгвістиці практично невідомі мови, які не стали об'єктом впливу ззовні. Процес лексичного запозичення стає особливо активним завдяки широким і різнобічним контактам між різними народами на сучасному етапі.

Запозичення з інших мов – природній процес, притаманний кожній розвиненій національній літературній мові, а, відповідно, й мові науки, оскільки процес формування мови науки відбувається у прямій залежності від загальних процесів розвитку національної мови.

Аналіз складу української економічної термінології з точки зору її походження, здійснений мовознавцями, може бути представлений таким чином:

- 19% фінансово-економічної термінології становлять власне українські слова (наприклад, *борг, боржник, вартість, взаємозалік*);

- 8% – це слова-гібриди, тобто такі, що складаються з двох коренів, один із яких є власне українським, інший – запозиченим (наприклад, *векселедавець, векселетримач, жиронаказ, жиророзрахунок*);

- 73% становить лексика, запозичена з різних мов світу (наприклад, *офшор, рабат, рента, санація, трансферт, реверс, суборенда*) . [3: 116]

Незважаючи на широкі внутрішні можливості номінації, якими оперує кожна мова, запозичення звичайно більш розповсюджене, ніж словотвірні процеси. Це пояснюється тим, що переробити за своїм зразком і у такий спосіб засвоїти вже готову до вживання назву набагато простіше і зручніше, ніж протиставити їй власну назву того ж самого явища на підставі виділення в цьому явищі певної характерної ознаки.

Варто зазначити, що в лінгвістичній літературі відзначається незначна відміна запозичення термінів від запозичення слів загального вживання. Разом із цим досвід переконує, що більшість запозичень належить до термінології, тому практично все, що зазначається про запозичення взагалі, справедливо і для термінів.

Уже саме визначення запозичення, що дається у лінгвістичній літературі, свідчить про запозичення саме термінів. Так, «Словарь лингвистических терминов» О.С.Ахманової подає значення запозичення як «обращение к лексическому фонду других языков для выражения новых понятий, дальнейшей дифференциации уже имеющихся и обозначения неизвестных прежде»

предметов». [2: 26] Визначення нових понять та диференціація раніше відомих притаманні для більшості запозичених термінів.

Причинами запозичення термінів є не тільки потреба у визначенні нових понять, але й необхідність уточнення та покращення мовної техніки (тобто - причини власне лінгвістичного плану). До мовних причин запозичень відносять тенденцію до усунення полісемії власного слова, спрощення його смислової структури, потреби у лаконічнішому і точнішому найменуванні явища об'єктивної дійсності, що до цього передавалось описово, та необхідності уточнити відповідне поняття. Практично всі ці причини можуть застосовуватись і до термінології.

Коли ми говоримо про термін, то ми розуміємо емоційно нейтральне слово або словосполучення, котре передає назву точно зазначеного поняття, явища або предмета, що належить певній галузі науки чи техніки. Лексика такого роду дає можливість найточніше, найчіткіше, найекономніше висловити зміст і значення даного предмета та забезпечує правильне розуміння сутності самого питання.

У сьогоднішніх дослідженнях запозиченої лексики слід враховувати тенденцію до створення міжнародної термінології, єдиних найменувань понять, явищ сучасної науки, виробництва, що також сприяє закріпленню іншомовної лексики, котра отримала інтернаціональний характер. Цей факт дає підстави вважати, що засвоєння іншомовних елементів є необхідним і обов'язковим для розвитку української мови процесом.

На сьогодні в сучасній українській мові спостерігається збільшення кількості економічних термінів та розширення семантики вже відомих загальноновживаних термінів.

У сучасній економічній термінології можна виділити дві групи лексем відповідно до використання їх у мові:

1) вузькоспеціальні терміни, які поділяються на:

- однослівні (наприклад, *офшор, рабат, рента, санація, трансферт, реверс, суборенда*);

- терміни-словосполучення (наприклад, *біржова ціна, ліквідні засоби, холдингова компанія*);

2) загальнонаукові терміни (наприклад, *проблема, ідея, гіпотеза, формула*).

Неоднорідно представлена сучасна українська економічна термінологія і з точки зору її походження. Так, у сучасній мові економіки можна виділити іншомовні за походженням терміни (наприклад, *корнер, лобі, менеджмент, аудит, кредит, маркетинг*) та власне українські (наприклад, *пропозиція, торгівля, продаж, облік*). Водночас у системі економічної термінології часто можна спостерігати випадки паралельного вживання термінів-інтернаціоналізмів та власне українських термінів (наприклад, *економіка — господарство, індустрія — виробництво, аукціон — торги, цесія — передавання прав*).

На межі XX - XXI ст. активізувалися українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень в українській мові у різних сферах діяльності. Не оминув цей процес і сучасну українську економічну термінологію.

Проте слід зазначити, це питання стосується не тільки української лексики. У даному випадку українська сучасна економічна термінологія продовжує термінологічні традиції сучасних західноєвропейських мов щодо використання у своєму складі інтернаціональної лексики. Термінологія завжди прагнула до інтернаціоналізації. І це спричинило ситуацію, за якої сучасна українська економічна термінологія має велику кількість запозичень (наприклад, *дисконт, аудит, менеджмент, емісія, мінімум, макроекономіка, макроструктура, синдикат, офшор, рабат, рента, санація, трансферт, реверс, суборенда* тощо). Наявність таких запозичень викликана не тільки тенденцією до інтернаціоналізації сучасної української економічної термінології. Не можна не зазначити й інші (екстралінгвістичні) причини: наукові, економічні, політичні та культурні зв'язки між різними країнами світу, а значить – і між мовами.

Терміни-англіцизми мають певні зовнішні ознаки, оскільки у переважній більшості випадків зберігають фонетичні, морфологічні (а іноді навіть і графічні) риси мови-джерела. Серед основних характерних ознак термінів, запозичених з англійської мови, можемо назвати такі:

1) наявність звукосполучення *дж* (наприклад, *бюджет, леверидж, менеджмент* тощо);

2) наявність звукосполучень *ай, ей* (наприклад, *інсайд, дизайн, аутрайт, сейф, і-мейл* тощо);

3) наявність суфіксу *-инг (- інг)* (наприклад, *фіксинг, кліринг, лістинг, маркетинг, блюмінг* тощо).

У сучасній українській науковій лексиці трапляються окремі випадки синонімії. Взагалі, синонімія – не характерне явище для термінології. Основною ознакою терміна є чіткість його значення. А синоніми у більшості випадків мають певні стилістичні або лексичні нюанси. Проте і в загальноживаній українській лексиці трапляються абсолютні синоніми, які відрізняються джерелом походження. Мова йде про одночасне використання запозиченого слова і питомого українського (наприклад, *аплодисменти – оплески, екзамен – іспит, лінгвістика – мовознавство* тощо). Трапляються такі абсолютні синоніми і в термінології, коли одночасно використовуються термін-інтернаціоналізм і власне українське слово (наприклад, *аукціон – торги*).

Таким чином, можна зазначити, що окремі поняття новітньої економічної термінології функціонують в українській мові у двох варіантах:

1) слова-інтернаціоналізми та їхні власне українські еквіваленти (наприклад, в економічних текстах і документах можна одночасно зустріти вживання слів *дилер* (від англ. *dealer*) і *посередник*, *дефолт* (від англ. *default*) і *невиконання грошових зобов'язань*, *дисконт* (від англ. *discount*) і *знижка*, *траст* (від англ. *trust*) і *довірче товариство*);

2) переважна більшість англомовних економічних термінів не мають чіткого відповідника в українській мові і тому подаються у словниках у вигляді транслітерації (наприклад, *кредит, бартер, менеджер, ваучер* тощо) .

Часто складні економічні терміни в українській мові можуть мати або дослівний переклад з оригіналу (*chain of command* – ланцюг інстанцій, *span of control* – норма некерованості тощо) або перекладатися описово. Це в основному стосується тих понять і реалій, які тільки зараз починають з'являтися в українському соціумі. До них належать сучасні форми торгівлі: *one-stop environment* (торговельне містечко, де можна купити будь-які товари); атрибути ведення бізнесу та ділового спілкування: *short-list* (остаточний список кандидатів для співбесіди під час прийому на роботу), *dress code* (правила, що передбачають носити певний одяг на роботі) тощо.

Деякі з сучасних американських бізнесових реалій, що вже стабільно зайняли своє місце в діловому англійському лексиконі, не знайшли відображення у двомовних англо-українських фахових словниках. Це стосується таких широко відомих у бізнесі понять, як *job objective* (професія і сфера діяльності), *petty cash* (невелика сума готівкою для дрібних покупок), *status symbols* (ознаки службового становища) тощо.

Таким чином, на сучасному етапі українська економічна термінологія як частина загальноукраїнської терміносистеми відповідає вимогам міжнародних стандартів та світової наукової традиції. А бурхливий розвиток економічного життя світу та нашої країни зумовив не тільки актуальність вивчення економічних дисциплін у навчальних закладах, але і інтерес до проблем економіки на мовному рівні.

Література:

1. Акуленко В.В. Українська мова в європейському контексті (проблеми розвитку мовленнєвої комунікації) / В.В.Акуленко // Мовознавство. – 2001. – № 2. – С. 91-97.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов: около 7000 терминов / О.Ахманова. – Москва: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
3. Кислюк Л.П. Нові англійські запозичення і термінологія / Л.Кислюк // Українська термінологія. – Львів, 2006. – С. 229 - 236.